

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

7-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/7 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Izzatullayev Bobirjon Izzatullayevich

XALQARO MUNOSABATLARDA RAQAMLI DIPLOMATIYANI TADQIQ ETISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	10-14
---	-------

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Mannopova Elzara Toraxanovna

HR TRANSFORMATION: COMPARATIVE ANALYSIS OF DEVELOPED AND DEVELOPING ECONOMIES CANADA AND UZBEKISTAN	15-21
--	-------

Загребельская Милена Владимировна

РАЗВИТИЕ ПРЕДИКТИВНОГО ПЛАНИРОВАНИЯ В СИСТЕМЕ МАТЕРИАЛЬНО- ТЕХНИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НЕФТЕГАЗОВОГО КОМПЛЕКСА: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ, АДАПТИВНЫЕ И ЦИФРОВЫЕ ДРАЙВЕРЫ УСТОЙЧИВОСТИ	22-31
--	-------

Dr. Abror Kucharov and Dr. Jyoti Meshram

SECTORAL ANALYSIS OF INDIAN INVESTMENT IN UZBEKISTAN	32-42
--	-------

Суюнова Зухра

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И АУДИТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ В КОРПОРАТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ	43-49
--	-------

Суюнова Фотима, Суюнова Саодат

ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ УЗБЕКИСТАНА: ТРЕНДЫ, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	50-62
--	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Xudoyqulov Yo'lchi Azamqulovich

HARBIY TADQIQOTCHI FAOLIYATIDA FANLARARO YONDASHUVLARDAN FOYDALANISH ZARURATI	63-69
--	-------

Majitov Maxmud

G'ARB FALSAFASIDA SHAXS HAQIDAGI FALSAFIY FIKRLAR TADQIQI	70-76
---	-------

Latipov Sardor Shavkatovich

JAMIYATDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHNING IJTIMOIIY ASOSLARI VA AMALGA OSHIRISH SHAKLLARI	77-81
--	-------

Ibraximova Dilorom Saloydinovna

HUQUQSHUNOS AXLOQIIY MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY ZARURIYATI	82-87
--	-------

Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich

JADID MAKTABLARINING O'QITISH TIZIMI VA PEDAGOGIK MEROSI	88-91
--	-------

Muslimov Sherzod Akbarovich

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING "BOBURNOMA" ASARIDA INSON VA OILA MUAMMOSI	92-96
---	-------

<i>Jantayev Maksud Ibragimovich</i> AL-XORAZMIYNING ILMIY TADQIQOT HAQIDAGI QARASHLARINING DOLZARBLIGI VA AHAMIYATI	97-101
---	--------

<i>Qosnazarova Palzada</i> TURKISTONDA JADIDCHILIK HARAKATI VA TA'LIM-TARBIYA, ADABIYOT MASALALARINING IJTIMOIIY-FALSAFIY ASOSLARI	102-106
--	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Xasanova Sohibjamol Soatmurod qizi</i> TILNING KOGNITIV FUNKSIYASI VA AXLOQIIY-BAHOLASH (YAXSHILIK/YOMONLIK) KATEGORIYALARINING KONSEPTUAL SHAKLLANISHI	107-110
--	---------

<i>Burxonova Go'yo'xon G'ulomovna</i> TIBBIYOT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA LOTIN TILI VA TIBBIY TERMINOLOGIIYANI SAMARALI O'QITISH USHLUBLARI	111-115
--	---------

<i>Raxmonova Dildora Mirzakarimovna</i> JADID ADIBI – TO'LAGAN XO'JAMYOROV (TAVALLU) BADIY PUBLITSISTIKASINING TIL VA USHLUBI TAHLILI	116-122
---	---------

<i>Yuldasheva Ruxshona Rustamjon qizi</i> INGLIZ TILIDAGI OTLI KOLLOKATSIYALARNING LISONIIY MODELLARI VA ULARNING O'ZBEK TILIGA TARJIMA JARAYONIDAGI ADEKVATLIK MUAMMOLARI	123-126
---	---------

<i>Xolmurotova Gulnora</i> ERKIN A'ZAMNING "OTOYINING TUG'ILGAN YILI" QISSASIDA USTOZ OBRAZI BADIY TALQINI	127-132
--	---------

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Kadirova Moxigul Xamitovna</i> SURISHTIRUVNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI	133-138
---	---------

<i>Xidoyatov Baxtiyar Batirovich</i> O'ZBEKISTON JINOYAT PROTSESSIDA SUDGA QADAR ISH YURITISHNING RIVOJLANISH TARIXI	139-147
--	---------

<i>Давронов Атобек Равшанович</i> УЧАСТИЕ СПЕЦИАЛИСТА В ОБЛАСТИ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЯХ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ	148-155
---	---------

<i>Alishayev Sobir Tursunboyevich</i> JINOYAT ISHLARI BO'YICHA SUDLOVGA TEGISHLILIKNI ANIQ BELGILASHNING HUQUQIIY VA AMALIIY AHAMIYATI	156-161
--	---------

<i>Mamatmurodov Farrux</i> THE UNIQUENESS OF THE SUKUK FINANCIAL INSTRUMENT. THEORETICAL ANALYSIS OF THE UNIQUE SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN SUKUK AND BONDS	162-168
---	---------

<i>Худайбергенов Бахрам, Эгамбердиев Ферузбек</i> ПОДАЧА ЖАЛОБ И РАССМОТРЕНИЕ ИХ СЛЕДСТВЕННЫМ СУДЬЕЙ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА	169-180
---	---------

<i>Хайдарова Хилола Анваровна</i> ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ЗАВЕЩАНИЯ КАК ОСНОВНОГО СПОСОБА РАСПОРЯЖЕНИЯ НАСЛЕДСТВЕННЫМИ ПРАВАМИ	181-186
<i>Normatov Ermatat</i> SHAHAR AHOLISINING ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISHDAGI HUQUQLARI VA MAJBURIYATLARI	187-196
<i>Abdurasulova Xadichaxon Ravshanbek qizi</i> MEHNAT QONUNCHILIGINI BUZISH BILAN BOG'LIQ JINOYAT QONUNI NORMALARINING RIVOJLANISH TARIXI	197-205
<i>Xazratov Mexriddin Faxriddin o'g'li</i> THE CONCEPT OF DIGITAL SERVICES AS AN OBJECT OF CIVIL LAW RELATIONS	206-210
<i>Mamataliyeva Shahnoza Xushmamat qizi</i> ISHNI SUDGA QADAR YURITISH BOSQICHIDA JINOYAT PROTSESSI ISHTIROKCHILARINING XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	211-218
<i>Abduazizov Doniyor Baxtiyor o'g'li</i> USTUN MUZOKARA KUCHI VA UNING SUISTE'MOLLIK SHAKLLARI: GERMANIYA, YAPONIYA VA JANUBIY KOREYA AMALIYOTINING QIYOSIY TAHLILI	219-228
<i>Uralov Sarbon Sardorovich</i> AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ORQALI SODIR ETILAYOTGAN FIRIBGARLIK JINOYATLARI TAHLILI	229-236
<i>Abdurashidov Abdurauf Abdurashidovich</i> VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR ETILGAN BEZORILIK JINOYATLARINING XUSUSIYATLARI	237-243
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Rashidov Anvarjon Sharipovich</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARI METODIKASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI	244-248
<i>Maydonova Saboxat Sadulloyevna</i> O'QUVCHILARNING KITOBXONLIKKA BO'LGAN QIZIQISHINI OSHIRISHDA OILA VA MAKTAB O'RTASIDAGI HAMKORLIKNING INNOVATSION USULLARI	249-253
<i>Jo'rayeva Zarifa Oltinboy qizi</i> JISMONIY TARBIYA DARSLARINI TASHKIL ETISHDA DAM OLISH DAQIQALARI VA PAUZALARI	254-259
<i>Kulidjanova Yulduzxon Inomjon qizi</i> AKADEMIK LITSEYLARDA ZAMONAVIY RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH ("INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI" FANI MISOLIDA)	260-267
<i>Нажметдинова Наргиза Сайфетдиновна</i> ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ГОТОВНОСТЬ К ЭПОХЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: АНАЛИЗ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	268-277
<i>Haqberdiyev Baxtiyor, Ismog'ilova Madinabonu, Ro'ziqulova E'zoza</i> INTERYER DIZAYNIDA RANGLAR PSIXOLOGIYASI	278-282

Kutliyeva Feruzaxon Yusupovna

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARI KOMPETENTLIGINI

TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA TAHLILI 283-289

Received: 4 August 2025
Accepted: 10 August 2025
Published: 30 August 2025

Article / Original Paper

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF CRIMINAL LAW NORMS RELATED TO THE VIOLATION OF LABOR LEGISLATION

Abdurasulova Khadichakhon Ravshanbek kizi,

Independent researcher at Tashkent State University of Law

Abstract. This article provides a step-by-step analysis of the historical and legal development of crimes related to the violation of labor legislation. The author examines the formation of such offenses, their legal foundations, and the evolution of criminal liability across different historical periods. The study identifies three main stages in the development of criminal liability in the field of labor law: the first stage — the period of the Russian Empire (from the second half of the 19th century to the early 20th century); the second — the Soviet era (1922–1991); and the third — the independence period of the Republic of Uzbekistan (from 1994 to the present). The socio-political context of each period, the normative legal framework, and the reflection of labor law norms in criminal legislation are compared and systematically analyzed. Special attention is given to the role of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, adopted during the independence period, in protecting labor rights, its compliance with international labor standards, and modern legal approaches.

Keywords: liability, violation of labor legislation, violation of the right to work, crimes related to labor law, criminal liability, history of labor-related crimes.

MEHNAT QONUNCHILIGINI BUZISH BILAN BOG'LIQ JINOYAT QONUNI NORMALARINING RIVOJLANISH TARIXI

Abdurasulova Xadichaxon Ravshanbek qizi,

Toshkent davlat yuridik universiteti

mustaqil izlanuvchisi,

E-mail: xadichaabdurasulova06@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada mehnat qonunchiligini buzish bilan bog'liq jinoyatlarning tarixiy-huquqiy rivojlanishi bosqichma-bosqich tahlil qilingan. Muallif ushbu turdagi jinoyatlarning shakllanishi, ularning huquqiy asoslari va jinoiy javobgarlik choralarining rivojlanishini turli davrlar kesimida o'rganadi. Tadqiqotda mehnat huquqi sohasidagi jinoyatlar uch asosiy tarixiy davrga ajratilgan: birinchisi — Chor Rossiyasi davri (XIX asrning ikkinchi yarmi – XX asr boshlarigacha), ikkinchisi — Sovet Ittifoqi davri (1922–1991-yillar), uchinchisi esa — O'zbekiston Respublikasi mustaqillik davri (1994-yildan hozirgi kungacha bo'lgan davr). Har bir davrning ijtimoiy-siyosiy sharoitlari, normativ-huquqiy bazasi va jinoyat qonunchiligida mehnat huquqi bilan bog'liq normalarning aks etishi o'zaro solishtirilib, huquqiy mezonlar izchil tahlil qilindi. Ayniqsa, mustaqillik yillarida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining mehnat huquqini himoya qilishdagi o'rni, xalqaro mehnat normalariga uyg'unligi va zamonaviy huquqiy yondashuvlar alohida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: javobgarlik, mehnat qonunchiligini buzish, mehnat qilish huquqini buzish, mehnat qonunchiligini buzish bilan bo'g'liq jinoyatlar, jinoiy javobgarlik, mehnat qonunchiligini buzish bilan bo'g'liq jinoyatlar tarixi.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI7Y2025N29>

N.S. Tagantsev o'z ilmiy asarlarida ta'kidlaganidek, har qanday huquqiy holat yoki institut muayyan xalqning tarixiy taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liqdir. Shuningdek, u ma'lum bir davlatda amal qilayotgan har qanday huquqiy holat, albatta, shu xalqning o'tgan tarixida ildiz otgan bo'lishini, amaldagi qonunchilik doirasida tarixiy talqinning katta

ahamiyatga ega ekanligini, agar biz qandaydir huquqiy institutni o'rganmoqchi bo'lsak, uni to'g'ri tushunish uchun ushbu institutning tarixiy taqdirini, ya'ni uning vujudga kelishiga sabab bo'lgan omillarni va tarixiy taraqqiyot davomida qanday o'zgarishlarga uchraganini o'rganishimiz zarurligini keltirib o'tgan [1].

Shu nuqtai nazardan, mehnat huquqlari sohasidagi amaldagi normalarni to'g'ri baholash va ularni takomillashtirish uchun mazkur institutning tarixiy ildizlari va rivojlanish davrlarini tahlil qilish hamda o'rganish muhimdir. Bu yondashuv o'tgan yillardagi ijobiy va salbiy tajribalarni tahlil qilish asosida zamonaviy huquqiy mexanizmlarni ishlab chiqishga zamin yaratadi.

Ko'pchilik olimlarning fikricha, mehnat huquqlarini himoya qiluvchi qonunchilik hujjatlari faqat XIX asrning 30-yillaridagina vujudga kelgan [2]. Fuqarolarning mehnat huquqlarini buzganlik uchun jinoiy javobgarlik, xuddi ushbu sohani tartibga soluvchi mehnat qonunchiligining umumiy rivojlanishi singari, bosqichma-bosqich shakllangan. Shu sababli bu bo'yicha mamlakatimiz hududida amal qilgan jinoyat-huquqiy normalarga oid manbalar tahlil etilib quyidagi uch davrga ajratildi:

- 1) Chor Rossiyasi davri (XIX asrning 50-yillaridan XX asrning 20-yillarigacha);
- 2) Sobiq ittifoq davri (1922-yildan 1991-yilgacha);
- 3) Mustaqillik davri (O'zbekiston Respublikasi JK qabul qilingan 1994-yil 22-sentyabrdan hozirga qadar).

XIX asrning 30-yillaridan oldin O'zbekiston qonunchiligida xodimlarning mehnat huquqlarini buzganlik uchun javobgarlikni belgilash masalalariga katta e'tibor qaratilmagan.

Chor Rossiyasi mustamlakachiligi davrida Turkiston o'lkasining huquq manbalari tizimi o'ziga xos ko'rinishda edi. O'lkani boshqarish haqidagi Nizomning 256-moddasi, Rossiya imperiyasi fuqarolik qonunlar to'plamining 216, 255-moddalarida mahalliy xalqlar uchun asrlar mobaynida udum bo'lib kelgan musulmon huquqi tan olindi, ammo shunga qaramay, tub aholi juda ko'p huquqlardan mahrum etildi. Yuqoridagilardan kelib chiqib huquq manbalarini ikki katta guruhga bo'lish mumkin: 1) imperiya huquqi; 2) shariat huquqi. O'z navbatida, imperiya huquqi ham ikki qismdan – umumimperiya qonunlari va mustamlakachilik huquqlaridan iborat bo'lib, birinchisiga 1835-yildagi "Fuqarolik qonunlari to'plami", Veksellar to'g'risidagi Ustav, 1866-yildagi "Jinoiy va tuzatuvchi jazolar haqida"gi Nizomnoma (Уложение), shuningdek, 1864-yildagi Sud ustavlarini misol qilib ko'rsatish mumkin [3].

1866-yildagi "Jinoiy va tuzatuvchi jazolar haqida"gi Nizomnomada (Уложение) (1885-yildagi tahrirlardagi) mehnat huquqlarini himoya qilish haqida alohida bob yoki bo'lim mavjud emas edi.

Mehnatga oid ayrim qoidalar "Jamoat tartibi va obodonchiligiga qarshi jinoyatlar" deb nomlangan katta bo'limning ichidagi turli boblarda o'z aksini topgan edi. Masalan:

Qurilish qoidalarini buzish;

Yong'in xavfsizligi qoidalariga amal qilmaslik;

Transport yo'llarini saqlash qoidalarini buzish [4].

1903-yilda qabul qilingan Jinoyat Nizomnomasi mehnat sohasidagi fuqarolarni jinoiy-huquqiy himoya qilish rivojida keyingi qadam bo'ldi. Ushbu Nizomnomaning o'ziga xos jihati shunda ediki, unda jinoiy-huquqiy normalarni buzish uchun ham xodimga, ham ish beruvchiga nisbatan teng taqiqlar belgilandi. Mehnat muhofazasi qoidalariga rioya etilishini hamda mehnat

vazifalarini bajarishda voyaga yetmaganlardan foydalanishni tartibga soluvchi yangi reglamentlar paydo bo'ldi.

Chor Rossiyasi davrida mehnatni muhofaza qilishga oid yuqoridagi kabi normalar bo'lishiga qaramasdan, o'lka hududida mehnat huquqlari yetarlicha himoya qilinmagan. Xususan, o'lka sanoat korxonalarida mehnat sharoiti nihoyatda og'ir bo'lib, mehnatni muhofaza qilishga mutlaqo e'tibor berilmagan. Fabrika mexaniklaridan birining xabariga ko'ra, 1907-yilning iyulida "Katta Yaroslavl manufakturası" shirkati zavodlarida o'zbek ishchilaridan 18 kishi shikastlangan. Ulardan 12 kishi mutlaqo ishga yaroqsiz bo'lib qolgan. 1906 yilda "Chimyon" neft konlarida 53 kishi mayib bo'lgan. Shikast topganlarning ko'plari mahalliy millat vakillari edi. Birgina 1911-yilning o'zida O'rta Osiyo temir yo'lida 2938 baxtsiz hodisa ro'y bergan [5]. Ammo mazkur holatlarga huquqiy yechim berish, bu kabi holatlarning oldini olishga e'tibor qaratilmagan.

Mehnat qonunchiligini buzish uchun jinoiy javobgarlik belgilangan normalarning keyingi rivojlanish bosqichi 1922-yilga to'g'ri keladi. Bu davrda RSFSR Jinoyat kodeksi qabul qilinishi natijasida mehnat munosabatlari sohasida sodir etiladigan jinoyatlarning oldini olishga qaratilgan normalar ishlab chiqildi. Mazkur kodeksda belgilangan qoidalar ushbu yildan boshlab O'zbekiston SSR hududida ham amalda qo'llanila boshladi.

1922-yil 24-mayda qabul qilingan RSFSR Jinoyat kodeksining "Xo'jalik jinoyatlari" deb atalgan IV bobidagi normalar ish beruvchilarning turli jinoyatlari uchun jazolarni belgilab bergan. Jumladan, ish vaqti me'yorlari va jamoa shartnomalari qoidalarini buzganlik uchun javobgarlikdan tortib, kasaba uyushmalari faoliyatiga to'sqinlik qilganlik uchun javobgarlikkacha jazo choralari belgilangan.

Shuningdek, mazkur kodeksga ko'ra, quyidagi moddalar mehnat qonunchiligini buzganlik uchun javobgarlik masalalarini belgilab beradi:

132-modda. Yollanma ish beruvchi tomonidan Mehnat to'g'risidagi qonunlar va tarif haqidagi umumiy nizom bilan belgilangan ish kunining davomiyligi, ish vaqtidan tashqari ishlar, tungi ish, ayollar va o'smirlar mehnati, mehnatga haq to'lash, ishga qabul qilish va bo'shatishni tartibga soluvchi qoidalarining, shuningdek, mehnatni muhofaza qilish bo'yicha maxsus normalarning buzilishi — kamida 100 oltin rubl miqdorida jarima yoki kamida uch oy muddatga majburiy ishlar yoxud bir yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Agar ushbu qonunbuzarlik bir guruh ishchilarni yoki ularning salmoqli qismini qamrab olsa, u holda jazo kamida bir yil muddatga ozodlikdan mahrum qilishgacha va kamida 1000 oltin rubl miqdorida jarimagacha kuchaytiriladi [6].

133-modda. Yollanma ish beruvchilar (davlat korxonalari va muassasalarining mas'ul shaxslari, shuningdek, xususiy shaxslar) tomonidan kasaba uyushmalari bilan tuzilgan jamoa shartnomalarining buzilishi — 132-moddada nazarda tutilgan jazo bilan jazolanadi [7].

134-modda. Fabrika-zavod qo'mitalari (mahalliy qo'mitalar), kasaba uyushmalari va ularning vakillarining qonuniy faoliyatiga to'sqinlik qilish yoki ularning o'z huquqlaridan foydalanishiga monelik qilish — kamida olti oy muddatga ozodlikdan mahrum qilish va jarima yoki mol-mulkni musodara qilish bilan jazolanadi [8].

Taqdim etilgan ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ilk sovet davlatida, xususan, 1922-yilda qabul qilingan RSFSR Jinoyat kodeksida mehnat qonunchiligini himoya qiluvchi normalar faqat bitta maxsus bob bilan cheklanib qolmay, balki bir nechta boblarda mazkur huquq sohasidagi munosabatlarni himoya qiluvchi normalarni o'z ichiga olgan kompleks tizim sifatida

namoyon bo'lgan. Jinoyatlar toifalarga ajratilgan qonun chiqaruvchi mehnat huquqlari himoyasini faqat mehnat munosabatlari doirasi bilan cheklamagan. Xodimning hayoti va sog'lig'iga yetkazilgan zarar, agar u ish joyidagi xavfsizlik qoidalariga rioya qilmaslik oqibatida kelib chiqqan bo'lsa, shaxsga qarshi jinoyat sifatida baholangan.

Agar 1922-yilgi Kodeksda mehnat huquqlari himoyasi bir nechta boblardagi tarqoq normalar orqali (masalan, shaxsga qarshi, jamoat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar) amalga oshirilgan bo'lsa, 1926-yilgi tahrir bu sohadagi javobgarlikni tizimlashtirish va differentsiatsiya qilish (tabaqalashtirish) yo'lida jiddiy qadam tashladi. Buning yaqqol misoli mehnat sharoitlarini buzganlik uchun javobgarlikni belgilovchi 133-moddaning ikki qismdan to'rt qismgacha kengaytirilganidir. 1926-yilgi tahrirdagi kodeksga ko'ra, 133-modda quyidagicha yangi tahrirda qabul qilindi:

Yollanma ish beruvchi ham xususiy shaxslar, ham davlat yoki jamoat muassasalari va korxonalarining mas'ul shaxslari tomonidan mehnatni qo'llashni tartibga soluvchi qonunlarni, shuningdek, mehnatni muhofaza qilish va ijtimoiy sug'urta to'g'risidagi qonunlarni buzish – olti oygacha muddatga majburiy ishlar yoki uch yuz rublgacha jarima bilan jazolanadi.

Agar bu qonunbuzarlik kamida uch kishidan iborat ishchilar guruhini qamrab olsa, o'z tarkibiga ko'ra ushbu guruhga kiruvchi barcha shaxslarga nisbatan bir xil bo'lsa va ularning barchasiga nisbatan bir vaqtda sodir etilgan bo'lsa – bir yilgacha muddatga ozodlikdan mahrum qilish yoki majburiy ishlar yoxud o'n ming rublgacha jarima bilan jazolanadi.

Xodimni, mehnatni muhofaza qilish qoidalarini buzgan holda, o'z mehnat qobiliyatini yo'qotgan yoki yo'qotishi mumkin bo'lgan ish sharoitlariga qo'yish – ikki yilgacha muddatga ozodlikdan mahrum qilish yoki bir yilgacha muddatga majburiy ishlar yoxud besh yuz rublgacha jarima bilan jazolanadi.

Mahalliy hokimiyat organlari tomonidan majburiy qarorlar asosida, shuningdek, Mehnat Xalq Komissarligining qarorlari, buyruqlari va yo'riqnomalari bilan belgilanadigan mehnatni muhofaza qilish, xavfsizlik texnikasi, sanoat sanitariyasi va gigiyenasi qoidalarini buzish – ma'muriy tartibda qo'llaniladigan bir oygacha muddatga majburiy ishlar yoki yuz rublgacha jarima bilan jazolanadi.

1930–1940-yillar davomida mehnat sohasida jinoiy javobgarlikni keskinlashtirish usullari faol qo'llanildi. Masalan, SSSR Xalq Komissarlari Soveti (XKS), Butunittifoq Kommunistik (bolsheviklar) partiyasi Markaziy Qo'mitasi va Butunittifoq Kasaba Uyushmalari Markaziy Kengashining 1938-yil 28-dekabrda Qarori bilan ishga kechikish va progullar uchun jinoiy javobgarlik joriy etildi. 1942-yil 13-fevraldagi SSSR Oliy Soveti Prezidiumining Farmoniga binoan esa majburiy mehnatga jalb qilishga yo'l qo'yilib, undan bo'yin tovlash 1 yilgacha muddatga majburiy ishlar bilan jazolanadi.

Taqdim etilgan ma'lumotlar tahlili XX asrning o'rtalaridagi sovet mehnat siyosatining ikki bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan davrini ochib beradi. Bu davrlar mehnatga va uning huquqiy himoyasiga bo'lgan davlat yondashuvining tubdan o'zgarganini namoyon etadi.

1930–1940-yillar sovet davlatining mehnat munosabatlariga maksimal darajada aralashuvi va javobgarlikni keskinlashtirish siyosati bilan tavsiflanadi. Bu davrning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Mehnat intizomini kriminalizatsiya qilish: ilgari faqat intizomiy jazo qo'llanilishi mumkin bo'lgan qoidabuzarliklar jinoiy harakatlar qatoriga o'tkazildi. 1938-yilgi partiya va hukumatning qo'shma qarori bilan ishga kechikish va ishga sababsiz chiqmaslik (progul) uchun

jinoiy javobgarlikning joriy etilishi buning yaqqol misolidir. Bu bilan davlat ishchi kuchini korxonalarga “biriktirish” va uning ustidan to‘liq nazorat o‘rnatishni maqsad qilgan.

Majburiy mehnatning keng qo‘llanilishi: ayniqsa, Ikkinchi jahon urushi yillarida mehnat munosabatlari deyarli to‘liq harbiylashtirilgan. 1942-yilgi Farmon bilan majburiy mehnatga jalb qilish va undan bosh tortganlik uchun jinoiy jazo belgilanishi mehnat huquqlarining deyarli yo‘qqa chiqarilganini ko‘rsatadi. Bu davrda “mehnat huquqlarini himoya qilish” o‘rniga “mehnat majburiyatlarini bajarishni ta‘minlash” asosiy vazifaga aylangan.

1956-yil 25-aprelda SSSR Oliy Soveti Prezidiumining Farmoni bilan SSSR OSPning 1940-yil 26-maydagi Farmoni bekor qilindi, u sababsiz ishga chiqmaslik (progul) va korxonadan o‘zboshimchalik bilan ketib qolish uchun jinoiy javobgarlikni belgilagan edi.

1951-yilda jinoyat huquqi nazariyasida Jinoyat kodeksida “Fuqarolarning mehnat va siyosiy huquqlariga qarshi jinoyatlar to‘g‘risida”gi alohida bobni ajratish bo‘yicha takliflar ustida faol ish boshlandi. Bunday harakatning zaruriyati davlatning o‘z mehnat resurslariga bo‘lgan e‘tibori va g‘amxo‘rligi, shuningdek, fuqarolarning mehnat huquqlarini jinoiy-huquqiy himoya qilishni jinoyat qonunchiligining eng muhim vazifalari va qadriyatlaridan biri sifatida aks ettirish bilan asoslandi [9].

1958-yil 25-dekabrda “SSSR va ittifoqdosh respublikalar jinoyat qonunchiligi Asoslari”, 1960-yil 27-oktyabrda esa – RSFSR Jinoyat kodeksi qabul qilindi. Ushbu hujjatlar fuqarolarning mehnat huquq va erkinliklarini himoya qilishga mas‘ul bo‘lgan normalarni sezilarli darajada rivojlantirdi.

1958-yilgi Kodeksning eng katta yutug‘i – fuqarolarning mehnat huquqlariga qarshi jinoyatlar uchun maxsus 4-bobning ajratilishi bo‘ldi. Bu, 1951-yilda nazariyada ilgari surilgan g‘oyaning amaliy ifodasi edi. Endi mehnat huquqlari himoyasi boshqa jinoyatlar tarkibiga “singdirilgan” tarqoq normalar orqali emas, balki mustaqil, tizimli bob (138–140-moddalar) orqali ta‘minlanadigan bo‘ldi.

Vaqt o‘tishi bilan normalar takomillashtirib borildi: yo obyektiv tomoni kengaytirildi (masalan, JK 138-moddasida), yo subyektiv aniqlashtirildi (JK 140-moddasida).

Mehnat qonunchiligini buzish bilan bog‘liq jinoyatlarning rivojlanishining keyingi bosqichi bu — mustaqillikdan keyingi davr bo‘lib, mazkur davr mustaqillikka erishganimizdan boshlab (1991-yildan) to hozirgi kungacha bo‘lgan davrni o‘z ichiga qamrab oladi.

1994-yilda O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining qabul qilinishi mehnat qonunchiligini buzish bilan bog‘liq jinoyatlar uchun javobgarlik belgilovchi normalarning rivojlanishining yangi bosqichi bo‘ldi. Xususan, unga muvofiq, mehnat qonunchiligini buzganlik uchun jinoiy javobgarlik ikki turdagi ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etish oqibatida kelib chiqishi nazarda tutildi:

- 1) Mehnat qilish huquqini buzish;
- 2) Mehnatni muhofaza qilish qoidalarini buzish.

Keyinchalik, mamlakatdagi ijtimoiy-huquqiy islohotlarga hamohang tarzda qayd etilgan normalar doimiy ravishda rivojlantirib borildi va ularning tarkibiga bir qator o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritildi.

Xususan, 1994-yildagi jinoyat kodeksiga ko‘ra, mehnat qilish huquqini buzish jinoyati uchun javobgarlik belgilangan moddaning birinchi qism dispozitsiyasi quyidagicha tavsiflangan:

“Bila turib, g‘ayriqonuniy ravishda ishdan bo‘shatish yoki ishga tiklash to‘g‘risidagi sud qarorini bajarmaslik, shunday qilmishlar uchun ma‘muriy jazo qo‘llanilganidan keyin sodir etilsa”.

Keyinchalik mazkur norma birinchi qismi dispozitsiyasi O‘zbekiston Respublikasining 2017-yil 6-sentyabrdagi O‘RQ-442-sonli Qonuni tahririda quyidagicha tahrirlandi va modda dispozitsiyasidan *ishga tiklash to‘g‘risidagi sud qarorini bajarmaslik* uchun javobgarlik chiqarib tashlandi: “Bila turib, g‘ayriqonuniy ravishda ishdan bo‘shatish, shunday qilmishlar uchun ma‘muriy jazo qo‘llanilganidan keyin sodir etilsa” [10].

Kodeks dastlab qabul qilingan davrda moddaning ikkinchi qism dispozitsiyasi quyidagicha bo‘lgan:

“Ayolni homiladorligi yoki yosh bolani parvarish qilayotganligini bila turib, uni ishga olishdan g‘ayriqonuniy ravishda bosh tortish yoki ishdan bo‘shatish”. Ammo keyinchalik 148-modda ikkinchi qismining dispozitsiyasi O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 5-oktyabrdagi O‘RQ-640-sonli Qonuni tahririda o‘zgartirildi va endilikda modda dispozitsiyasi bo‘yicha nafaqat ayolni balki erkak kishini ham yosh bolani parvarish qilayotganligini bila turib, uni ishga olishdan g‘ayriqonuniy ravishda bosh tortish yoki ishdan bo‘shatish javobgarlikka sabab bo‘ladigan bo‘ldi, ya‘ni jabrlanuvchilar doirasi kengaytirildi [11].

Moddaning har ikkala qismlarining sanksiya qismi 1994-yildan to hozirgi kunga qadar dastlabki tavsiflangan holatidan mazmunan hech qanday o‘zgarishga uchramagan bo‘lib, faqat O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 3-dekabrdagi O‘RQ-586-sonli Qonuni tahririda sanksiyadagi “eng kam oylik ish haqi” so‘zlari “bazaviy hisoblash miqdori” so‘zlariga o‘zgartirilgan [12].

O‘zbekiston Respublikasining 1994-yilgi Jinoyat kodeksida mehnat qonunchiligini buzganlik uchun javobgarlik belgilovchi normalardan yana biri bu 257-modda bo‘lib, unga asosan mehnatni muhofaza qilish qoidalarini buzish jinoiy javobgarlik keltirib chiqaradi.

Vaqt o‘tishi bilan ushbu normaning sanksiyalari bir necha bor o‘zgartirilib, jinoyat qonunchiligidagi gumanizatsiya tamoyillariga moslashtirilgan. Kodeks qabul qilingan vaqtdagi JK 257-modda dispozitsiyasi hozirgi kungacha o‘zgarishsiz qolgan. Biroq uning sanksiyalari quyidagicha tahrirlangan:

Moddaning birinchi qism sanksiyasi dastlab (texnika xavfsizligi, sanoat sanitariyasi yoki mehnatni muhofaza qilishning boshqa qoidalarini shu qoidalariga rioya etilishi uchun mas‘ul bo‘lgan shaxs tomonidan buzilishi o‘rtacha og‘ir yoki og‘ir tan jarohati yetkazilishiga sabab bo‘lsa):

“eng kam oylik ish haqining yigirma besh baravaridan ellik baravarigacha miqdorda jarima yoki besh yilgacha muayyan huquqdan mahrum qilish yoki uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.”

Ikkinchi qism sanksiyasi dastlab (o‘sha qilmish odam o‘lishiga yoki boshqa og‘ir oqibatlariga sabab bo‘lsa):

“muayyan huquqdan mahrum qilib, besh yildan sakkiz yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.”

Ko‘rinib turibdiki, dastlabki tahrirda jazo choralari, ayniqsa ozodlikdan mahrum qilish jazolari ancha qat‘iy bo‘lgan.

O‘zbekiston Respublikasining 1999-yil 20-avgustdagi Qonuni bilan moddaning har ikki qismi sanksiyasidagi ozodlikdan mahrum qilish jazosi yengillashtirildi:

Birinchi qismdagi “besh yilgacha” ozodlikdan mahrum qilish muddati “uch yilgacha” etib belgilandi.

Ikkinchi qismdagi “besh yildan sakkiz yilgacha” bo‘lgan jazo muddati “besh yilgacha” ozodlikdan mahrum qilish bilan almashtirildi.

Bu o‘zgarish jazo siyosatini liberallashtirish yo‘lidagi dastlabki qadamlardan biri bo‘ldi.

O‘zbekiston Respublikasining 2015-yil 10-avgustdagi Qonuni bilan sanksiyalarga yangi jazo turi – ozodlikni cheklash jazosi kiritildi [13]:

Birinchi qism sanksiyasi “bir yildan uch yilgacha ozodlikni cheklash” jazosi bilan to‘ldirildi.

Ikkinchi qism sanksiyasi “ikki yildan besh yilgacha ozodlikni cheklash” jazosi bilan to‘ldirildi.

Bu o‘zgarish jazolarni individuallashtirish va jinoyat sodir etgan shaxsni jamiyatdan ajratmagan holda tarbiyalash imkoniyatini kengaytirdi.

O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 3-dekabrda Qonuni bilan moddaning birinchi qismi sanksiyasidagi jarima miqdorini belgilovchi atama o‘zgartirildi:

“eng kam oylik ish haqi” iborasi “bazaviy hisoblash miqdori” iborasi bilan almashtirildi. Bu butun mamlakat qonunchiligini unifikatsiya qilish (bir xillashtirish) maqsadida amalga oshirilgan texnik o‘zgartirishdir.

Mehnat qonunchiligining rivojlanishidagi muhim yangiliklardan biri bu Jinoyat kodeksiga alohida, maxsus normaning kiritilishi bo‘ldi.

O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 22-yanvardagi O‘RQ-603-sonli Qonuni bilan Jinoyat kodeksi 148¹-modda (Voyaga yetmagan shaxslarning mehnatidan foydalanishga yo‘l qo‘yilmasligi to‘g‘risidagi talablarni buzish) bilan to‘ldirildi.

Ushbu moddaning dispozitsiyasi quyidagicha tavsiflandi va hozirgi kunga qadar hech qanday o‘zgartirish kiritilmadi:

“Voyaga yetmagan shaxs mehnatidan uning sog‘lig‘iga, xavfsizligiga yoki axloq-odobiga ziyon yetkazishi mumkin bo‘lgan ishlarda foydalanish, xuddi shunday qilmish uchun ma‘muriy jazo qo‘llanilganidan keyin sodir etilgan bo‘lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining yigirma besh baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yilgacha muayyan huquqdan mahrum qilish yoxud uch yilgacha axloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi.”

O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 22-yanvardagi O‘RQ-603-sonli Qonuniga asosan O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 148²-modda mehnatga ma‘muriy tarzda majburlanganlik uchun jinoiy javobgarlik bilan to‘ldirildi [14]. Ushbu normaning asosiy xususiyati shundaki, u ma‘muriy preyuditsiya institutiga asoslanadi. Ya‘ni, jinoiy javobgarlik faqatgina shaxs mehnatga majburlash bilan bog‘liq huquqbuzarlikni sodir etib, buning uchun ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksga muvofiq jazoga tortilganidan keyin, shu qilmishni takroran sodir etgan taqdirdagina yuzaga keladi.

Dastlab umumiy norma sifatida kiritilgan ushbu modda keyinchalik jamiyatning eng zaif qatlamlari – voyaga yetmaganlar va o‘z kasbiy faoliyati bilan bog‘liq bo‘lmagan ishlarga tez-tez jalb qilinadigan pedagog xodimlarni himoya qilish uchun maxsus tarkiblar bilan to‘ldirildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 27-martdagi O‘RQ-826-sonli Qonuni bu boradagi tub islohot bo‘ldi. Jumladan, Jinoyat kodeksining 148²-moddasi uchinchi qism bilan

to'ldirilib, unda ta'lim tashkilotining pedagog xodimi jinoyatning maxsus jabrlanuvchisi sifatida e'tirof etildi [15].

Ushbu normaga ko'ra, mehnatga biron-bir shaklda ma'muriy tarzda majburlash, bundan qonunda nazarda tutilgan hollar mustasno, ta'lim tashkilotining pedagog xodimiga nisbatan xuddi shunday qilmish uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan bo'lsa, quyidagi jazo choralarini keltirib chiqaradi:

bazaviy hisoblash miqdorining bir yuz ellik baravaridan ikki yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yilgacha muayyan huquqdan mahrum qilish yoxud uch yilgacha axloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, mehnat huquqlarini jinoiy-huquqiy himoya qilish tarixi Chor Rossiyasidan to XX asrning ikkinchi yarmigacha bo'lgan davrda tarqoqlikdan tizimlilikka qarab rivojlandi.

Dastlab, XIX asrda mehnat xavfsizligi mustaqil soha bo'lmay, unga oid normalar jamoat tartibini saqlashga qaratilgan umumiy normalar bilan qamrab olingan bo'lsa, ilk ixtisoslashgan normalar faqat 1922-yilda jinoyat kodeksini qabul qilinishi bilan paydo bo'ldi.

1959-yilgi Jinoyat kodeksida mehnat huquqlariga bag'ishlangan maxsus, alohida bob yaratildi. Bu – mehnat huquqlari jinoyat qonunchiligining mustaqil va muhim himoya obyekti sifatida to'liq tan olinganini anglatardi.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonning mehnat huquqlari himoyasiga oid jinoyat qonunchiligi jazolarni liberallashtirish, gender tengligini ta'minlash, normalarni aniqlashtirish hamda bolalar mehnati va majburiy mehnat kabi dolzarb muammolarga qarshi kurashish uchun maxsus moddalar kiritish yo'lidan bordi. Bu rivojlanish mamlakatdagi ijtimoiy-huquqiy islohotlar bilan hamohang tarzda, inson huquqlari himoyasini kuchaytirish tamoyillariga asoslanadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Таганцев Н.С. Курс уголовного права. – Спб.,1874. – Вып. № 1. – С. 21.
2. Вешняков Д.Ю. Эволюция законодательства об уголовной ответственности за нарушение правил охраны труда // Вестник Санкт-Петербургского государственного университета. Серия 14. 2012. No 1. С. 83.
3. Muqimov Ziyodullar. O'zbekiston davlati va huquqi tarixi. Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik. – T.: "Adolat", 2003. – 280 bet.
4. Хилтунов Николай Николаевич. Уголовная ответственность за нарушение требований охраны труда: диссертация ... кандидата юридических наук: 12.00.08 / Хилтунов Николай Николаевич; [Место защиты: Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации - ФГКОУ ВПО].- Москва, 2016.- 205 с.
5. O'zbekiston tarixi: (Turkiston Chorizm mustamlakachiligi davrida) 1-kitob / Mas'ul muharrir N. Abduazizova. - T.: «Sharq», 2011. - 552 b.
6. СУ РСФСР. 1922. Ст. 37 https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/UK_RSFSR_1922_goda.pdf
7. СУ РСФСР. 1922. Ст. 37 https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/UK_RSFSR_1922_goda.pdf
8. СУ РСФСР. 1922. Ст. 37 https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/UK_RSFSR_1922_goda.pdf
9. Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть: курс лекций. – М.: БЕК, 2005.
10. O'zbekiston Respublikasining 2017-yil 6-sentabrdagi O'RQ-442-sonli Qonuni.
11. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 5-oktabrdagi O'RQ-640-sonli Qonuni.

12. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 3-dekabrdagi O'RQ-586-sonli Qonuni.
13. O'zbekiston Respublikasining 2015-yil 10-avgustdagi O'RQ-389-sonli Qonuni.
14. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 23.01.2020-y., 03/20/603/0071-son — 2020-yil.
15. O'zbekiston Respublikasining 2023-yil 27-martdagi O'RQ-826-sonli Qonuni.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/7 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).